

at foretrække, om forf. havde holdt sig til et af sine hovedemner, kvalitetspolitikken eller kartellerne, og til gengæld havde ført analysen noget længere til bunds.

Forf. må roses for sin vilje til at give originale bidrag til den økonomiske teoris udvikling. Men han har været noget tilbøjelig til at nøjes med en formel løsning på sine problemer. Han har arbejdet lovlige meget inden for sin egen tankes fire vægge og har konkretiseret sin analyse for lidt. Både i afsnittet om kartelproblemerne og ved analysen af varetilpasningen kan læseren vanskeligt undgå den fornemmelse, at der endnu er temmelig stor afstand mellem de opstillede teorier og den virkelighed, de skal anvendes på.

Men forf. har i den foreliggende afhandling udfoldet sine gode evner til deduktiv analyse, især gennem opfindsomt udtænkte og interessante diagrammer. Han har indlagt sig fortjeneste ved at tage udyrkede områder op til behandling, og den, der går på ubanede stier, må man tilgive, om han snubler et par gange undervejs.

H. Winding Pedersen.

II.

EMNET, eller rettere *Emnerne* i den foreliggende Disputats, er velvalgte. Der findes allerede adskillige Hundrede Bøger og Afhandlinger om den saakaldte monopolistiske Konkurrence, og mange vil finde dette Emne fortærsket. Men netop fordi saa mange har arbejdet inden for dette Omraade, er der en Baggrund, og bliver det noget af en Bedrift at føje noget væsentligt nyt til. Man har hidtil særlig drøftet Prisfastsættelsen. De mange indbyrdes afvigende Varekvaliteters Betydning som Forudsætning for Prispolitikken har man ogsaa være klar over, ligeledes Spørgsmaalet om Valget af Lokalisering. Man har derimod savnet en mere detailleret Teori for Valget af de Kvaliteter, Virksomhederne staar sig ved at producere, og denne Kvalitetspolitikks Sammenhæng med Pris- og Produktionspolitikken. Her har Forf. ydet et væsentligt Bidrag til Diskussionen.

Dette Værk er behæftet med Fejl som det meste nye. Meget kan føjes til ikke mindst i Retning af den praktiske Anvendelse af Teorien. Adskillige Misforstaaelser kan desuden opstaa, fordi Forf. ikke tilstrækkeligt klart har gjort Rede for sin Teori, og fordi det er svært for andre at følge en Tænkemaade, der undertiden afviger mere fra den tilvante prispolitiske, end Forfatterens egne Forklaringer lader formode. Uden meget kraftigt at blive mindet om det, vil Læseren f. Ex. let glemme, at der i afgørende Afsnit er Tale om en helt ny Slags Omkostningskurver, som ogsaa er paavirkede af Efterspørgslen og kun gælder for een bestemt Pris.

Det havde muligvis været bedre, hvis Forfatteren var blevet ved Kvalitetstilpasningen og dennes Sammenhæng med de øvrige Tilpasningsmaader

at foretrække, om forf. havde holdt sig til et af sine hovedemner, kvalitetspolitikken eller kartellerne, og til gengæld havde ført analysen noget længere til bunds.

Forf. må roses for sin vilje til at give originale bidrag til den økonomiske teoris udvikling. Men han har været noget tilbøjelig til at nøjes med en formel løsning på sine problemer. Han har arbejdet lovlige meget inden for sin egen tankes fire vægge og har konkretiseret sin analyse for lidt. Både i afsnittet om kartelproblemerne og ved analysen af varetilpasningen kan læseren vanskeligt undgå den fornemmelse, at der endnu er temmelig stor afstand mellem de opstillede teorier og den virkelighed, de skal anvendes på.

Men forf. har i den foreliggende afhandling udfoldet sine gode evner til deduktiv analyse, især gennem opfindsomt udtænkte og interessante diagrammer. Han har indlagt sig fortjeneste ved at tage udyrkede områder op til behandling, og den, der går på ubanede stier, må man tilgive, om han snubler et par gange undervejs.

H. Winding Pedersen.

II.

EMNET, eller rettere *Emnerne* i den foreliggende Disputats, er velvalgte. Der findes allerede adskillige Hundrede Bøger og Afhandlinger om den saakaldte monopolistiske Konkurrence, og mange vil finde dette Emne fortærsket. Men netop fordi saa mange har arbejdet inden for dette Omraade, er der en Baggrund, og bliver det noget af en Bedrift at føje noget væsentligt nyt til. Man har hidtil særlig drøftet Prisfastsættelsen. De mange indbyrdes afvigende Varekvaliteters Betydning som Forudsætning for Prispolitikken har man ogsaa være klar over, ligeledes Spørgsmaalet om Valget af Lokalisering. Man har derimod savnet en mere detailleret Teori for Valget af de Kvaliteter, Virksomhederne staar sig ved at producere, og denne Kvalitetspolitikks Sammenhæng med Pris- og Produktionspolitikken. Her har Forf. ydet et væsentligt Bidrag til Diskussionen.

Dette Værk er behæftet med Fejl som det meste nye. Meget kan føjes til ikke mindst i Retning af den praktiske Anvendelse af Teorien. Adskillige Misforstaaelser kan desuden opstaa, fordi Forf. ikke tilstrækkeligt klart har gjort Rede for sin Teori, og fordi det er svært for andre at følge en Tænkemaade, der undertiden afviger mere fra den tilvante prispolitiske, end Forfatterens egne Forklaringer lader formode. Uden meget kraftigt at blive mindet om det, vil Læseren f. Ex. let glemme, at der i afgørende Afsnit er Tale om en helt ny Slags Omkostningskurver, som ogsaa er paavirkede af Efterspørgslen og kun gælder for een bestemt Pris.

Det havde muligvis været bedre, hvis Forfatteren var blevet ved Kvalitetstilpasningen og dennes Sammenhæng med de øvrige Tilpasningsmaader

for den enkelte Virksomhed. Der kunde da være medtaget en grundigere Diskussion om Forudsætningerne, flere Muligheder kunde være taget op og flere Erfaringer inddraget.

Forfatteren har imidlertid valgt i sin Disputats foruden Hovedemnet at medtage en anden Kreds af de Spørgsmaal, han har dyrket i de senere Aar, og har knyttet det hele sammen under Fællestitlen »Nogle Bemærkninger vedrørende den monopolistiske Konkurrence«.

I Bogens anden Del er det centrale ogsaa et af de hidtil mindst dyrkede Spørgsmaal: ikke Spørgsmaalet om Kartelmedlemmernes Handlemaade, naar Kartellerne er dannet, men Spørgsmaalet om Afgørelsen af Vilkaarene for selve Karteldannelsen. Paa dette andet Punkt forekommer Disputatsens Bidrag mig at være væsentlig mindre end paa det første, men dog ogsaa af en vis Værdi for det videre Arbejde.

Det hele er knyttet sammen til en Bog under den nævnte løse og rummelige Fællestitel: Nogle Problemer om den monopolistiske Konkurrence, der giver Forfatteren frit Slag til at koncentrere sig om de Emner inden for det store teoretiske Omraade, den monopolistiske Konkurrence, hvor han mener at have noget særligt at bringe.

Bogens to Dele har Titlerne »The Theory of the Firm« og »Interaction between Firms«. (I Parentes bemærket er disse Titler ikke gentaget i Indholdsfortegnelsen, men det er maaske en Følge af Vanskelighed med Korrekturlæsning ved den anvendte, iøvrigt fornuftige, Form for Fremstilling af en Bog, som Forf. kan tænke sig efter at have indbudt til Kritik at bringe ud i Verden i en endelig, forbedret Udgave).

Selv om Disputatsen nu udfylder en Plads i Teorien om den monopolistiske Konkurrence, kan man rejse det Spørgsmaal, om denne Teori i det hele har nogen *praktisk Interesse*. Det har den i høj Grad. Det drejer sig om meget betydningsfulde Realiteter: de Ejendommeligheder ved det nuværende Samfunds økonomiske Indretning, som beror paa Mellemtilstanden mellem individuel Økonomiseringen og fælles samfundsmæssig Økonomisering, en Tilstand, som hverken forklares ved den fri Konkurrences klassiske Mekanik eller den totale Planøkonomi. Ligesom indenfor Teknikken kan det være praktisk at begynde med Teori. I store Virksomheder, hvor Ingeniører og de merkantile Afdelinger møder med hver sin Art af Beregninger, kan en Syntese være tiltrængt. Ogsaa de offentlige Myndigheder og disses sagkyndige Raadgivere, der ikke lever midt i Virksomhederne saaledes som disse Ledere, kan have Nytte af teoretisk Vejledning. Teoretisk Orientering er endelig et nødvendigt Udgangspunkt for detaljerede erfaringsmæssige Studier.

Bogen er overvejende af *deduktiv* Karakter. Det drejer sig om udviklede Sæmmenspil mellem saa mange Forhold, at man maa begynde med at bringe en vis Orden i Begrebsbestemmelserne og en systematisk Sammen-

hæng mellem Begreber og Størrelser. Det er ikke svært at se, at der maa stilles store Krav ved Løsningen af Hovedproblemet: Kvalitetstilpasningen. *Kvalitet* opfattes jo sædvanligvis som Modsætning til Kvantitet. Men skal der gives en logisk Forklaring af Valg af Produktionsmaade, Sammensætning af Produktionsmidlerne — og derved ogsaa Valget af Kvalitet — maa Forklaringen ligesom med Hensyn til Valg af Varemængde og Priser være kvantitativ. Kvaliteterne skal gradueres, gøres maalelige.

Man maa vide, hvilke Enheder man regner med. Forfatteren gør nøje Rede for dette i Fortegnelsen over Begreber og Symboler, S. 257. Man kan synes, det lyder noget besværligt og pedantisk, naar Forfatteren stadig taler om *Hastigheder* i Forbindelse med Økonomiens sædvanlige Strømstørrelser: producerede Mængder, Indtægter o. s. v., som vi normalt opfatter som selvfølgeligt gældende pr. Tidsenhed. Naar der er Tale om ikke-stationære Tilstande eller om Kapitalisering, kan det dog ikke skade at angive, hvad der er Strømstørrelser, og hvad der er Fondstørrelser, og Forbindelsen mellem disse to Arter af Størrelser.

Forfatteren har søgt at sikre en præcis Forstaaelse af de komplicerede kvantitative Forbindelser ved en *tre dobbelt Fremstillingsmaade*, hvor Teksten ledsages af Figurer og Formler. De tre Ting siger naturligvis det samme, dog mere eller mindre fuldstændigt og ikke altid lige nøjagtigt. I enkelte ret vigtige Tilfælde, hvor den ene Form svigter, fremgaar Meningen heldigvis af de to andre. Den udbredte Vane kun at tale om Matematik, naar der forekommer Formler, mener jeg er helt forkert. Al kvantitativ Logik er matematisk.

Figurerne er de mest konkrete. De siger enten man vil eller ej noget om Funktionernes Karakter (i den Udstrækning man ikke dækker sig ved Forbehold). Giver man Figurerne en bestemt Form, og giver man en Motivering af denne Form, bliver der som fremhævet af Professor Winding Pedersen Lejlighed til at tilføje interessant Viden eller Formodning om Virkeligheden. Man skal iøvrigt passe paa at undgaa Faren ved tilfældige, kausuistiske Antagelser, som ogsaa kan snige sig ind i en Formelbehandling. Slutningerne i det næppe videre værdifulde Strømpeeksempel i § 17 er naturligvis betinget af den med Ordene »why not« lancerede Formel S. 34 øverst.

Bogens Figurer er foruden at være særdeles oplysende rent teknisk fremragende. Adskillige af Figurerne i 2. Del vilde sikkert gøre sig paa en Udstilling for abstrakt Kunst. Forklaringerne, Mærkning af Axer o. s. v. er i Reglen ogsaa meget klar. Den dobbelte Angivelse paa den lodrette Axe paa Fig. 21, S. 82, kunde dog være gjort lettere tilgængelig. En Klamme fra 0 til $7\frac{1}{3}$ vilde her hjælpe, ligeledes en tydelig Krumning op ad Totalkurven og Tal paa de enkelte Linjestykker.

Mængden af *Formler* og *Formlernes* Længde kunde uden Skade redu-

ceres. Herved vilde man dels undgaa Skrækkomplekser hos iøvrigt interesserede Økonomer, og dels Forargelse hos saadanne Matematikere, som ogsaa af stakkels Amatører kræver korrekte og traditionelle Former overholdt og er mindre tilbøjelige til at læse det hele ud fra Forstaaelse af det samlede økonomiske Indhold af Tekst, Figurer og Formler. Det vil trods de mange Formler være meget naivt at antage, at Formaalet med Bogen skulde være at omskrive et kendt Indhold i Formler. Men rigtigt skal det helst være, ogsaa naar man laaner Værktøj fra andre Fag. Nogle Steder, bl. a. S. 69, Lin. 3—4 og i 2. Linie af § 34 paa samme Side, er brugt Udtrykket »continuous partial derivatives« i Stedet for at sige, at Funktionerne skal være differentiable.

Som et Eksempel paa overflødig Besvær med Formler kan nævnes det unødvendigt indviklede *Elipsoideeksempel* i § 9, S. 19—20. Den nødvendige Forbindelse mellem visse Kriterier kan forklares helt populært i 1, højst 3 Linier, saaledes: »En Kasses ydre Maal er større end de indre«. Og hvis man vil inddrage endnu et Par Kriterier kan der tilføjes: »Forskellen mellem de ydre og indre Maal er i Forbindelse med Materialets Beskaffenhed bestemmende for Styrke og Vægt«. Ja, dette er meget selvfølgelig. Men naar noget selvfølgelig skal siges, maa det helst siges kort og navnlig saa let forstaaeligt, at man kan se, at det er selvfølgelig, og ikke faar et falsk Indtryk af høj Videnskab. Den højtidelige Gæsterolle for Størrelsen Σ S. 85 kan ogsaa erstattes af et Par Ord om Pris større eller lig Differensomkostningerne.

Man skal imidlertid ikke se alt for strengt paa, at Forfatteren undertiden gør for meget ud af Formler og andet teoretisk Værktøj. Det er ureguleret Kraftoverskud, Glæde ved Arbejdets Teknik — den Naturkraft, som mere skeptiske Mennesker kalder Naivitet, men som i høj Grad har sin værdifulde Side, da det jo er Lysten, der driver Værket. Læseren tvinges til Træning i det rent tekniske, ogsaa i nogle Tilfælde, hvor det ikke giver sagligt Udbytte. Paa den anden Side er der saa mange uløste saglige Opgaver, og saa forfærdelig meget at læse for os andre, saa det vilde være ønskeligt, om Folk i Fremtiden ogsaa tænkte alvorligt paa mulige Kraftbesparelser. Tankeøkonomi er jo ogsaa en værdifuld Teknik.

Det er vist karakteristisk for Forfatteren, at han sætter vældig Kraft og Dygtighed ind paa at løse Opgaver, ogsaa svære og undertiden mindre nødvendige, men at han er mindre tilbøjelig til at give sig megen Tid og Ro til at overveje alle Muligheder og tænkelige Indvendinger. Hans Begrænsning ligger ingenlunde i Antallet af Problemer, han tager op, men i den for hurtige Opstilling af Forudsætninger og for lidet ivrige Jagt efter andre tænkelige Løsninger.

Straks i Begyndelsen af det første Kapitel (specielt S. 4, 2. Stk.) vælger Forfatteren at lægge den sædvanlige *Gevinstmaksimeringsforudsætning*

til Grund. Ved at tage Kvalitetsvariationer, Hensyn til Fremtiden og forskelligt andet i Betragtning mener han sikkert med Rette at kunne komme Virkeligheden en Del nærmere end traditionelle Lærebogsfremstillinger, som siges ikke at tage alle disse Omstændigheder med — hvad de fleste dog vist gør, i alt Fald i beskedent Omfang i Form af diverse Forbehold. Det er naturligvis tilladeligt som en Begyndelse at nøjes med at klare en Del af Virkelighedens Problemer ved at holde sig til Forudsætningen om rationel Gevinstmaksimering. Men der kræves da en tilstrækkelig kraftig Understregning af Begrænsningerne med Hensyn til Resultaternes Gyldighed. Forfatteren kommer igen ganske kort ind paa Spørgsmaalet i de allersidste Linier i 1. Del, hvor han henviser til »a more »institutional« approach which would favor empirical studies of actual business practices, business codes, business prejudices etc. It is unlikely that such studies would rehabilitate the traditional approach«. Jeg synes, det sidste er vel beskedent, at slaa sig til Ro med, at de omtalte kortfattede elementære Lærebøger ikke vil blive bekræftet. Naar det gælder store Virksomheder og endnu mere Samarbejdet mellem saadanne, maa der sikkert gives en bred Margin til personlige Momenter, administrativ Praksis, Funktionærinteresser o. s. v. Man skal blot aabent indrømme, at der ogsaa kan skrives Bøger herom, selv om de maaske bliver af mindre Betydning end den rene Gevinstmaximerings Teori. Valget af *Forholdet* mellem Fords og Chevrolets Salg som afgørende i den statistiske Under søgelse S. 91 kunde være sat i Forbindelse med, at denne Relation kan tænkes at spille en selvstændig Rolle ved Siden af Gevinstens absolutte Størrelse i Motiverne hos de to Selskabers Ledelse.

Erfaringsstof er kun i ret ringe Omfang refereret i Afhandlingen, men kunde være medtaget, hvis Værket var begrænset til Kvalitetstilpasningen. Af det foreliggende og andre Værker fremgaar dog, at Forfatteren navnlig har et betydeligt og for en stor Del første Haands Kendskab til den *amerikanske Automobilindustri*, som netop driver Kvalitetskonkurrence. Disse Erfaringer danner sikkert i meget stort Omfang Baggrund for Teorien.

Jeg skal nu komme lidt ind paa Afhandlingens to Hovedpunkter: *Kvalitetstilpasningen og Karteldannelsen*.

Efter et kort Referat af nogle Teorier, som fører frem til Forfatterens Problemstilling, gaar han i Kapitel 2 i Gang med at gøre Kvaliteterne kvantitativt maalelige. Kvaliteterne karakteriseres ved en Række *Kriterier*, som gives de ejendommelige Navne »hedonistic« og »blueprint« Kriterier, men som man maaske mere borgerligt kan kalde Forbrugskriterier og Produktionskriterier. Det er de sidste, der bedst kan maales, og som er Virksomhedernes *Handlingsparametre*, og det er dem, Forfatteren holder sig til i det følgende. De særlige Vanskeligheder ved Kriterier, der op-

træder diskontinuert eller kun i en enkelt Kombination («kvalitativt») behandles. Valg af Kvalitet og *Reklame* behandles under ét. Anvendelsen af Kriteriebegrebet i Analysen svarer i det væsentlige til Salgsfaktorerne i Barfods »Reklamen i teoretisk-økonomisk Belysning«, 1937.

Derefter analyseres i Kap. 3 og 4 Kvalitetsvariationens Virkning paa henholdsvis *Efterspørgsel* og *Omkostninger*. Da Kvaliteten tilmed er bestemt ved Hjælp af et Antal Kriterier, har vi faaet flere variable ind end ved den sædvanlige Bestemmelse af Pris og Mængde, som lader sig behandle ved Hjælp af en to-dimensional grafisk Fremstilling eller en tilsvarende simpel Forklaring i Ord. Pris, Mængde og Kvalitet — tilmed maalt i flere Retninger — forandrer sig samtidig og i indbyrdes Sammenhæng, dels bestemt ved Efterspørgselsforholdene, dels ved Produktions- og Omkostningsforholdene.

Det er Gevinstmaximeringen under disse komplicerede Omstændigheder, som forklares i det centrale Kap. 5. Det sker i 2 *Tempi*. Først regnes der med *given Salgspris*, og det findes da, hvor store Omkostninger der skal til ved den billigst mulige Fremgangsmaade, for at producere og sælge forskellige Mængder. Man kan herved finde en Totalomkostningskurve og svarende dertil en Grænseomkostningskurve. Saadanne Grænseomkostningskurver svarende til forskellige mulige Salgspriser findes i — den særlig centrale — Fig. 22, S. 83. Ved hver Kurve betaler det sig at standse, hvor Kurven skærer den tilsvarende Pris. Derefter vælger man som andet Skridt i Overensstemmelse med Fig. 25 eller 26 (ogsaa S. 83), *hvilken Pris*, der er gunstigst.

Dette er en rigtig om end ret abstrakt Fremstilling af Ligevægtsbetingelsernes *Beskaffenhed*. Forfatteren beskriver det, som om det var en virkelig *Vej*, man maa gaa for at naa Ligevægten, og gør bl. a. herved Fremstillingen svær at forstaa. Der er trods Anvendelsen af denne Betegnelse ikke Tale om en »*Ekspansionsvej*«, som faktisk tænkes gennemløbet lige fra en ganske lille Mængde paa samme Maade som Rækken af Faktorkombinationer ved Udvidelsen af en Virksomheds Størrelse i Produktions-teorien. Prisen er forudsat given, og Kurven vil da altid ende ved denne Pris, om ikke paa anden Maade saa ved til sidst at gaa lodret op til Prislilien. Kurven er kun relevant med Hensyn til Omkostningerne. Man maa derfor ikke — hvad nogle Figurer og Forfatterens Tale om »*Ekspansionsvej*«, »*rigtige Skridt*«, »*mest profitable*« o. s. v. maaske kan friste til — lade sig forlede til at udregne Salgsprovenu og Gevinst paa Grundlag af mulige foreløbige Endepunkter for Kurven, der ligger under den Salgspris, som hele Kurven forudsætter. Man maa f. Eks. ikke forestille sig, at Pilene paa Fig. 20, S. 80, ender med en Salgspris.

Trods alle misvisende Udtryk findes Definitionen af Kurven som en

*Minimums-Indhyldningskurve ved given Salgspris*¹⁾ — ganske vist lidt spredt — bl. a. S. 77 m., S. 80 øv. og S. 82 øv — og som noget af en »afterthought«, men i fuld Overensstemmelse med Kap. 5 i det danske Resumé, dels i Forklaringen af, hvad Forfatteren kalder »Sydgrænsen« for det »beboede« Omraade i Fig. 14 og 15, og dels helt klart og udtrykkeligt S. 267 n. —268 øv. Dette udmærkede lille Stykke savnes i høj Grad i Disputatsens Tekst. Naar Definitionen af den søgte Minimums-Indhyldningskurve fastholdes for Totalkurven og den tilsvarende Marginalkurve, skulde det være muligt at indskrænke den alt for højtidelige, langtrukne og stærkt forvirrende Diskussion om *Diskontinuitetsproblemet*. En mere konkret og praktisk Drøftelse af dette Problem samt af »*counteracting criteria*« havde været bedre.

Rigtig Klarhed m. H. t. Virkningen af forskellige Arter af Diskontinuitet og Baand mellem Kriterierne synes jeg ikke, man faar.

Dette var jo nærmest et Forsvar for Indholdet af det centrale Kap. 5 og Kritik af Formen og en Detaille i Fremstillingsmaaden, som Forfatteren selv letsindigt har gjort alt for meget ved.

Men der er ogsaa Grund til en Kritik, der angaar Realiteten. Anvendelsen af de omtalte Grænsekurver i Fig. 22, S. 83, giver et rigtigt, men yderst abstrakt Billede af *Egenskaber* ved Ligevægten ved Gevinstmaximum. De omtalte Grænsekurver giver derimod ikke noget Billede af *Vejen*, det er praktisk at følge, for at naa denne Ligevægt. De omtalte Indhyldningskurver synes at være endnu sværere at konstruere end de tilsvarende Langtids-Kurver for Produktionsomkostningerne, som efter min Mening ogsaa er meget uhaandgribelige særlig med Hensyn til den første Ende. En gradvis Fremmarch, naar man vil sælge til en bestemt Pris fra Produktion 0, og en Beregning af Meromkostningerne ved den i det lange Løb billigst mulige skridtwise Udvidelse af Salget, forekommer ganske utopisk. Jeg skulde imidlertid tro, at man faar et forsvarligt og anskueligt Billede af Karakteren af de Valg, som er bestemmende for Ligevægtpunktets Beliggenhed. At dette er Tilfældet, er dog ikke bevist. Det gale er, at Forfatteren taler om saadanne Kurver som om det var en Vej, man kan tænke sig at udregne og følge. Tilmed beregnes *Totalgevinsten* i Fig. 23 og 24, S. 86, som Arealet over saadanne Kurver, hvad der synes at ligge meget langt fra det i Praksis tænkelige.

I Praksis maa Kalkulationen vel foregaa som en *Totalberegning* af Salgssum og Omkostninger ved bestemte Kombinationer af Pris, Mængde og Kvalitetskriterier, hvortil saa føjes mere eller mindre kontinuerte *Grænseregninger* med Hensyn til mulige Variationer i Pris og Kriterier.

1) Selvom det ikke siges, ligger det nærmest at tænke paa en Langtidskurve.

Ved Gætninger med Hensyn til helt nye, eventuelt gunstige, Kombinationer og dertil svarende Totalberegning saavel som ved Grænsevariationer for Prisen eller et enkelt eller en Gruppe af Kriterier over mindre Intervaller faar man imidlertid Brug for alle de Begreber og Sammenhænge, som Forfatteren har behandlet. Endemaålet er en Ligevægt af den i Kap. 5 beskrevne Art. Iøvrigt kan man ikke forlange af en Forfatter, at han samtidig med at bringe adskilligt nyt paa sine særlige Omraader, paa andre Omraader skal gaa ud over den almindeligt anvendte og anerkendte Metode til Behandling af prispolitiske Problemer.

Selv om Kap. 5 staar som det centrale, bør man ved Læsningen lægge lige saa megen Vægt paa den grundige Forberedelse i Kap. 3 og 4 og til en vis Grad paa Videreførelsen til mere komplicerede og realistiske Tilfælde i Kap. 7 og 8. Man kan maaske sige, at Kap. 7 og 8 blot er en haandværksmæssig Gennemførelse af Teorien ogsaa for Virksomheder med flere Produkter og Planlægning, der tager Hensyn til Fremtiden. Men en rigtig Gennemførelse af disse driftsøkonomiske Opgaver maa baade i Almindelighed og med Inddragelse af Kvalitetsvariationen siges at være al Ære værd. Færre og kortere Formler og noget mere Drøftelse af Realiteterne vil dog ogsaa her være en Fordel. Men adskilligt kan naturligvis tale for at begynde med et klart og udførligt teoretisk Skema og overlade Enkelthederne til Forfatterens egne og andres senere Værker.

Den første Del af Kap. 9 om Grundene til Planlægning for flere Perioder er mere præget af Virkelighedernes Mangfoldighed, og særdeles god.

I Kap. 10 synes jeg, at Præses alt for ukritisk og uforbeholdent har anvendt, hvad han kalder den *Lange-Hickske Metode* til Omregning af usikre Forventninger til en æquivalent sikker Forventning. Folk gaar nu engang ikke rundt med Indifferenskurver i Hovedet. Skal disse have Mening, maa de vel ogsaa paa en eller anden Maade dannes paa Basis af de foreliggende Chancer. Det ligger da nær, at vi udefra studerer disse, da der jo ikke er Haab om at faa Folk til at fortælle om deres Indifferenskurver. Hvor der f. Eks., fordi Prisen kun kan sættes med runde Tal, kun findes et begrænset Antal betydende, forventede Resultater, synes en direkte Beregning af en reduceret Gennemsnitsværdi paa Grundlag af Sandsynlighederne mere nærliggende. Den uforbeholdne Anvendelse af et massivt »Horizontbegreb« kan ogsaa diskuteres.

2. Del er af mindre Interesse end 1. Del. Spørgsmaalet om Karteldannelse er ganske vist ogsaa et af de Problemer, som trænger til nærmere Drøftelse, men Forfatteren naar ikke saa dybt her som i 1. Del. Hovedslaget foregaar her i Kap. 14 om det enkleste og ikke mindst vigtige Tilfælde: Priskartellet. Behandlingen af de andre Kartelformer maa i stor Udstrækning blive Gentagelser.

Behandlingen foretages meget elegant i Form af en Række ret kompli- cerede Figurer, der er udregnede ud fra Antagelsen af bestemte Tal og Formler for Efterspørgselsfunktionerne. Denne om jeg saa maa sige ab- strakte Konkretisering, som har været nødvendig for at konstruere Fi- gurerne, har næppe gjort Skade i det foreliggende Tilfælde, selv om der ligger i en vis Begrænsning baade i Antagelsen af ens Efterspørgselsfunk- tioner og ens konstante Omkostninger. Men stærk Simplifikation er nød- vendig, fordi Forfatteren straks springer til at regne med en særlig Pris for hver Virksomhed. Navnlig fordi Overenskomster om en fælles Pris er saa almindelige og ogsaa lettere at opnaa selv for ikke helt ensartede Pro- dukter, havde det dog været rigtigere at begynde med det mere elemen- tære: Forudsætning om en fælles Kartelpris. Fælles Kartelpris vilde sam- tidig have gjort det let at regne med forskellige Omkostnings- og Efter- spørgselsforhold for Virksomhederne og inddrage mere end to Virksom- heder. Fælles Regler for Omkostningsberegninger kan jo i det væsentlige ligestilles med en fælles Pris.

En indledende Drøftelse af Mulighederne paa Grundlag af en Figur sva- rende til dem af de citerede Forfattere Elmers, Sundbom og Bolin benyt- tede kunde have været nyttig. Man har her bl. a. Gevinstkurvernes Begyn- delse, Toppunkt og Slutpunkt i Forhold til mulige Priser og den kartelfri Pris, og man kan drøfte Grænserne for Forhandlingsområdet, den Pris, der giver Maximum for Virksomhedernes samlede Gevinst, Kompensations- muligheden ved Fordeling af denne samt Muligheden for, at nogle ikke gaar med i Kartellet. Blandt andet Medtagelse af Situationer med mere end 2, som Neumann og Morgenstern jo får en Del ud af, er i høj Grad af Interesse, og en Drøftelse af alle Muligheder er af mere Interesse end en detailleret Gennemregning af bestemte konstruerede Tilfælde.

Hvadenten man nu benytter denne Teknik eller straks gaar til Bogens Fremstilling, hvor Forhandlingerne drejer sig om 2 Priser, var der Grund til at ofre noget mere paa Forhandlingsformen og Parternes Midler til at presse hinanden ikke blot ved at sige Nej til et Kartel, men bl. a. ogsaa ved aktiv Priskrig.

Forfatteren har Ret i (S. 205 og 213) over for Neumann og Morgen- stern at fremhæve, at Parternes Viden er begrænset, at Samspeillet mellem dem er ufuldkomment, at deres Frygt for at bære Risiko ved at binde sig i Fremtiden spiller ind, og at det derfor ikke er nødvendigt at naa til det fælles Gevinstmaximum med efterfølgende Fordeling af Gevin- sten. Bl. a. Leder- og Funktionærinteresser i Selvstændighed hæmmer Tendensen til at maximere i Fællesskab.

Naar han alligevel er saa lidt bange for Teori, kunde Forf. sige lidt mere præcist om, hvordan Bevægelsen henimod »Midten« af Omraadet kan tænkes at foregaa, og hvad der er »Midten«, i det prikkede Omraade i

Fig. 44 (S. 213). F. Eks. kunde man drøfte Bevægelsen henad Isoprofitkurven, naar den anden har gjort visse Indrømmelser. Herved kunde man maaske som foreløbigt Udgangspunkt naa en Slags Kontraktkurve, hvor Isokurverne, der jo er Indifferenskurver, tangerer hinanden? Naar begge Parterne ved Forhandlingerne søger at paavirke begge Priser, bliver det maaske mere indviklet? Men da vi er enige om, at Tilfældet ikke er indetermineret, kunde der være Grund til at bestemme denne endelige Ligevægt i et enkelt Punkt mere præcist ved Hjælp af de antydede Betragtninger om Parternes »Angst« for ikke at naa Forlig eller for Priskrig.

Efter at have forklaret det Punkt, Ligevægten teoretisk tenderer henimod, kunde der paa den anden Side være Grund til kraftigt og udførligt at gøre Rede for de Kræfter, der kan føre til Afgivelser: Fredslutning ved andre Punkter eller Fortsættelse af Konkurrencen eller Priskrig trods begge Parters Interesse i Aftale. Spørgsmaalet om Ændring af Forventningerne under Forhandlingerne er ogsaa af Interesse.

Kapitlerne om andre Kartelformer, som jo nærmest er Gentagelser med Variationer, og hvis specielle Problemer den første Anmelder har været inde paa, skal jeg lade ligge. Men da det allerede i hvert Kapitel taget for sig drejer sig om Forhandling om ny Spilleregler, vilde det ligge nær at inddrage det mere generelle Spørgsmaal, om hvilken Slags Kartel Parterne er interesseret i at faa og deres Forhandling derom, selv om dette ikke lader sig udtrykke i Figurer.

Vi Økonomer har Grund til at være Brems taknemmelig for den Kraft, Dygtighed og Dristighed, han har sat ind paa Behandling af hidtil forsømte Emner. Ligesom i de fleste andre Værker inden for vort højst usikre Fag vil meget blive lavet om. Jeg er imidlertid enig med de to fremragende amerikanske Fagmænd, der har læst Bogen, om, at den er et værdifuldt Bidrag, et Skridt paa Vejen til større Forstaaelse. Det vil være ønskeligt at faa den ud til Verdens Fagfolk i en endelig, noget forbedret Udgave.

F. Zeuthen.